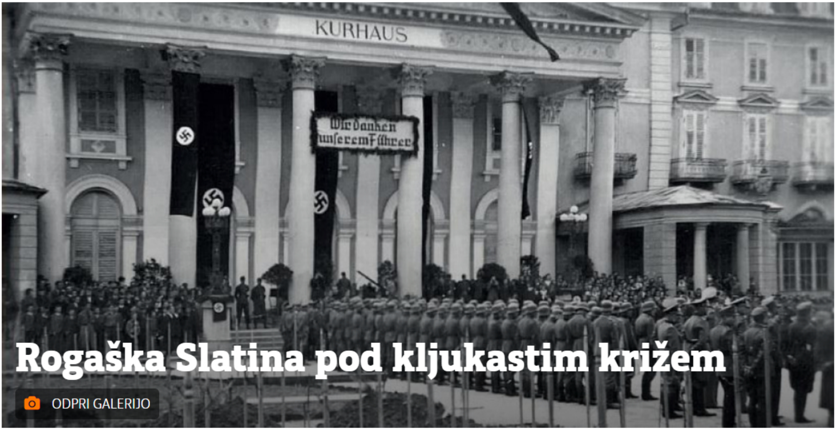

Rogaška Slatina pod kljukastim križem

ODPRI GALERIJO

Proslava okupatorjevega vojaštva pred Zdraviliškim domom 11. aprila 1942

Daniel Siter, mladi raziskovalec, Alma Mater Europaea

04.12.2021, 06.55

Enajstega aprila 1941 je nacistična svastika prvič zaplapolala z Zdraviliškega doma – današnjega Grand Hotela Rogaška.

Monografija je rezultat kompleksnega in zamudnega štiriletnega raziskovanja v slovenskih in tujih arhivskih, muzejskih in drugih institucijah ter plod obsežnega terenskega raziskovalnega dela. To je prva poglobljena, sistematična, temeljita, vsebinsko zaokrožena in celostna zgodovinopisna raziskava štiriletne nacistične okupacije in delovanja okupatorjeve oblasti v takratni okupacijski občini Rogaška Slatina s prikazom daljnosežnih posledic, ki se med peščico še živečih pričevalcev čutijo še dandanes; še vedno pa so vidne na terenu v obliki materialnih vojnih ostalin in sledi ter (po)vojnih grobišč.

Vsebina bralcu ni predstavljena in razkrita v strogo zamejenem časovnem okviru med aprilom 1941 (začetek druge svetovne vojne na Slovenskem) in majem 1945 (konec druge svetovne vojne na Slovenskem in v Evropi), temveč zaradi boljšega razumevanja zgodovinskega konteksta in lažjega dojemanja poznejšega dogajanja svojo pripoved začne globoko v predvojnem obdobju (osnovni zametki nacističnega terorja so bili načrtovani in oblikovani že več let pred Hitlerjevim napadom na Poljsko in Kraljevino Jugoslavijo), zaključi pa s tragičnim povojnim epilogom.

Telovadba predstavnic Zveze nemških deklet (BDM) ob bazenu kopališča

Zapečatene usode

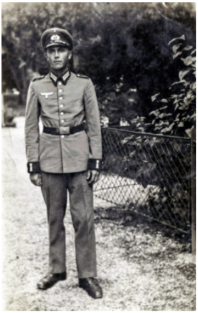

Anton Belcer, rojen leta 1923 v Tržišču pri Rogaški Slatini, spada v skupino prvih vojnih mobilizirancev na Spodnjem Štajerskem, saj ga je prisilni vpoklic doletel že sredi julija 1942. Boril se je na Finskem in Norveškem, kjer so ga zajeli Angleži. Na bojišču je bil ranjen, utrpel je tudi hude ozebline nog, zaradi česar so mu odrezali dva prsta na nogi.

V začetnih poglavjih je pozornost namenjena ključnemu predvojnemu dogajanju v slovenskem delu Kraljevine Jugoslavije, kjer se je vzporedno z naraščanjem moči in vpliva nacionalsocializma v Hitlerjevi Nemčiji čedalje vidneje kazala vloga pronemško in pozneje pronacistično usmerjenih petokolonaških gibanj, ki so z razvejano obveščevalno, popisovalno in izdajalsko aktivnostjo zavestno delovala v prid nacistične države. Fokus je usmerjen zlasti h krovni organizaciji nemške narodne manjšine v Kraljevini Jugoslaviji, to je Švabsko-nemški kulturni zvezi (bolje poznani pod nazivom Kulturbund), ki se je v tridesetih letih prejšnjega stoletja močno nacificirala in radikalizirala, že prej pa je bila pomembna postojanka nemštva in nemških teženj. V monografiji so predstavljeni pomen in posledice delovanja krajevne sekcije Kulturbunda na mikroobmočju med Rogaško Slatino in Rogatcem, kjer so kulturbundovci zbirali občutljive informacije iz gospodarskih, administrativnih, političnih, družbenih in vojaških sfer delovanja države ter zaupne osebne podatke o lokalnih prebivalcih – zlasti narodno zavednih in politično aktivnih, izobraženih in drugih protinemško razpoloženih krajanih.

Tako so bili že pred nemškim napadom v Gradcu med drugim pripravljeni tudi natančni aretacijski pozivi za Slatinčane, obsojene na izgon in izselitev ali celo usmrtitev. Tovrstni seznami so bili ob prihodu nemške vojske predani gestapovcem, kar je okupatorju znatno olajšalo delo in pospešilo začetno vzpostavljanje okupacijske uprave. Osnovni zametki terorja in raznarodovalnega programa so bili torej načrtovani in oblikovani že več let pred Hitlerjevim napadom na Poljsko (september 1939) in Kraljevino Jugoslavijo (april 1941). Niti ne preseneča, da so bile marsikatere tragične in krvave usode slatinskih družin zaradi predvojnega izdajanja in denuncijanstva zapečatene že v Gradcu še pred samim napadom.

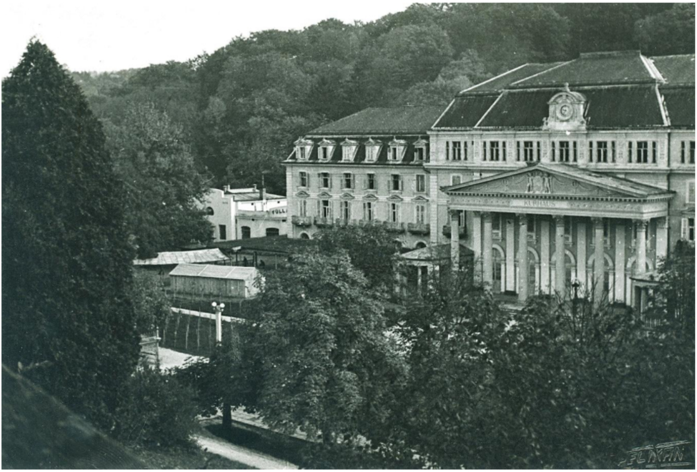

V letu 1944 je okupator sredi zdraviliškega parka v Rogaški Slatini postavil latrine (lesene barake – taboriščna stranišča na prostem) za prisilno mobilizirane delavce, ki so stanovali v Zdraviliškem domu (Kurhaus) v obdobju, ko so v obmejnem okolišu kopali strelske jarke in gradili utrdbeno linijo.

Prvo bombardiranje

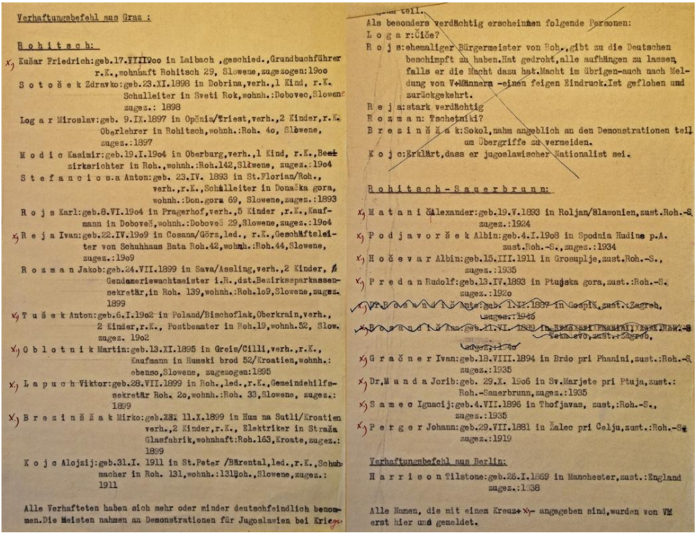

Verhaftungsbefehl aus Graz :

Rohitsch:

x) Kušar Friedrich:geb.17.VIII.1900 in Laibach ,geschied.,Grundbuchführer r.K.,wohnhaft Rohitsch 29, Slowene,zugezogen:1900

Sotošek Zdravko:geb.23.XI.1898 in Dobrina,verh.,1 Kind, r.K. Schulleiter in Sveti Rok,wohnh.:Dobovec,Slowene zugez.: 1898

Logar Miroslav:geb. 9.IX.1897 in Opčnia/Triest,verh.,2 Kinder,r.K. Oberlehrer in Rohitsch,wohnh.:Roh. 40, Slowene, zugez.:1897

Modic Kasimir:geb.19.I.1904 in Oberburg,verh.,1 Kind, r.K.,Bezirksrichter in Roh.,wohnh.:Roh.142,Slowene, zugez.:1904

Stefanciosa Anton:geb. 23.IV. 1893 in St.Florian/Roh., verh.,r.K.,Schulleiter in Donačka gora, wohnh.:Don.gora 69, Slowene,zugez.:1893

Rojs Karl:geb.8.VI.1904 in Pragerhof,verh.,5 Kinder ,r.K.,Kaufmann in Dobovež,wohnh.:Dobovež 29,Slowene,zugez.:1904

x) Reja Ivan:geb.22.IV.1909 in Cosana/Görz,led., r.K.,Geschäftsleiter von Schuhhaus Bata Roh.42,wohnh.:Roh.44,Slowene, zugez.:1909

Rozman Jakob:geb.24.VII.1899 in Sava/Assling,verh.,2 Kinder, Gendarmeriewachtmeister i.R.,dzt.Bezirkssparkassensekretär,in Roh. 139,wohnh.:Roh.109,Slowene,zugez. 1899

x) Tušek Anton:geb.6.I.1902 in Poland/Bischoflak,Oberkrain,verh., 2 Kinder,r.K., Postbeamter in Roh.19,wohnh.52, Slow. zugez. 1902

x) Oblotnik Martin:geb.13.XI.1895 in Greis/Cilli,verh.,r.K., Kaufmann in Humski brod 52/Kroatien,wohnh.: ebenso,Slowene, zugezogen:1895

x) Lapuch Viktor:geb.28.VII.1899 in Roh.,led.,r.K.,Gemeindehilfssekretär Roh. 20,wohnh.:Roh. 33,Slowene, zugez.: 1899

x) Brezinščak Mirko:geb.~~22~~ 11.X.1899 in Hum na Sutli/Kroatien verh.,2 Kinder,r.K., Elektriker in Straža Glasfabrik,wohnhaft:Roh.163,Kroate,zugez.: 1899

Kojc Alojzij:geb.31.I. 1911 in St.Peter /Bärental,led.,r.K.,Schuhmacher in Roh. 131,wohnh.:131Roh.,Slowene,zugez.: 1911

Alle Verhafteten haben sich mehr oder minder deutschfeindlich benommen.Die Meisten nahmen an Demonstrationen für Jugoslawien bei Kriegs

teil.

~~Als besonders verdächtig erscheinen folgende Personen:~~
~~Logar:Čiče?~~
~~Rojs:ehemaliger Bürgermeister von Roh.,gibt zu die Deutschen beschimpft zu haben.Hat gedroht,alle aufhängen zu lassen, falls er die Macht dazu hat.Macht im übrigen-auch nach Meldung von V-Männern -einen feigen Eindruck.Ist geflohen und zurückgekehrt.~~
~~Reja:stark verdächtig~~
~~Rozman: Tschetniki?~~
~~Brezinščak:Sokol,nahm angeblich an den Demonstrationen teil um Übergriffe zu vermeiden.~~
~~Kojc:Erklärt,dass er jugoslawischer Nationalist sei.~~

Rohitsch-Sauerbrunn:

x) Matanič Alexander:geb.19.V.1893 in Roljan/Slawonien,zust.Roh.-S. zugez.:1924

x) Podjavoršek Albin:geb.4.I.1908 in Spodnia Hudine p.A. zust.Roh.-S.,zugez.:1934

x) Hočevar Albin:geb.15.III.1911 in Grosuplje,zust.Roh.-S., zugez.:1935

x) Predan Rudolf:geb.13.IV.1893 in Ptujska gora,zust.:Roh.-S. zugez.:1920

~~x) Dr.Bosandič Ante:geb. 1.II.1887 in Gospić,zust.:Zagreb, zugez.:1940~~

~~x) Bosandič Ana:geb.11.VI. 1889 in [illegible] Sekn evo,zust.:Zagreb, zugez.:1940~~

x) Gračner Ivan:geb.18.VIII.1894 in Brdo pri Phanini,zust.:Roh.-S. zugez.:1935

x) Dr,Munda Jorib:geb. 29.X. 1906 in Sv.Marjete pri Ptuja,zust.: Roh.-Sauerbrunn,zugez.:1935

x) Sameo Ignacij:geb.4.VII.1896 in Thofjavas, zust,:Roh.-S., zugez.:1935

x) Perger Johann:geb.29.VII.1881 in Žalec pri Celju,zust.:Roh.-S. zugez.:1919

Verhaftungsbefehl aus Berlin:

Harrison Tilstone:geb.26.I.1869 in Manchester,zust.:England zugez.:1938

Alle Namen, die mit einem Kreuz+ x)- angegeben sind,wurden von VM erst hier und gemeldet.

Spisek aretacijskih pozivov (Verhaftungsbefehl) za Rogatec in Rogaško Slatino. Seznami so bili ustvarjeni v Gradcu, še preden so elitne nemške divizije napadle Kraljevino Jugoslavijo.

Zatem je prikazano dogajanje v povezavi z združeno invazijo tabora sil osi na Jugoslavijo, pri čemer je glavni raziskovalni pogled namenjen ofenzivni poti in liniji prodiranja 132. nemške divizije (iz sestava 51. armadnega korpusa Weichsove 2. nemške armade), ki je 11. aprila 1941 vdrla v Rogaško Slatino in jo okupirala. Nekaj dni pred zasedbo so nemška letala zdravilišče bombardirala, saj je vojaško poveljstvo agresorja izvedelo za prebeg in začasno nastanitev osebja Dravskega okrožnega divizijskega poveljstva v hotelu Slatinski dom. V večstoletni krajevni zgodovini zdravilišča je to simboliziralo nasploh prvo bombardiranje na tem območju, za lokalne prebivalce pa je pomenilo prvo izkušnjo bombnih napadov in prvi neposredni stik z uničujočo vojno vihro. Vključeni so tudi pregledi moči in vojaških operacij obeh taborov, prikazan je zlom kraljeve vojske, čemur sledi okupatorjevo začetno prevzemanje občinske uprave, pri čemer so pomagali nekateri pronacistično usmerjeni domačini. Ti so se kasneje zavestno zaposlili v oblastnem aparatu okupatorja, prevzeli visoke funkcije v uradniškem, propagandnem, vojaškem in policijskem ustroju lokalne zasedbene uprave in tako namensko kolaborirali z okupatorjem.

ROGAŠKA SLATINA RS NEKOC
fb.me/ZgodovinaRogaške

V vili Janina je bila ob koncu aprila 1941 nameščena izpostava gestapa, v njeni neposredni bližini pa je deloval še oddelek varnostne službe in obveščevalne agencije (Sicherheitsdienst oziroma SD). Najstrahotnejši vzvod lokalnega terorja je bil na isti lokaciji, kjer danes stoji bančna poslovalnica Nove KBM.

Predstavljena je Rogaška Slatina kot sedež spodnještajerskega političnega okraja Šmarje pri Jelšah, začasna nemška okupacija in civilnoupravna priključitev zahodnega Hrvaškega Zagorja s hrvaškima občinama Hum na Sotli in Kumrovec k nemškemu rajhu ter proces vzpostavljanja represivne oblasti z nameščanjem okupatorjevih organov, raznarodovalnih organizacij in zvez ter policijskih vzvodov. Vsi ti oddelki so tvorili jedro lokalne okupacijske oblasti, ki je delovala v duhu takratne nacionalsocialistične ideologije, izvajala okrutne dejavnosti in zvesto sledila skupnim ciljem raznaroditve in etničnega uničenja podjarmljenih prebivalcev. Težišče je med drugim usmerjeno v doslej še popolnoma neraziskana poglavja o okupatorjevi lokalni raznarodovalni (dednozdravstveno, narodnostno, rasno in politično pregledovanje in ocenjevanje ter dodeljevanje državljanskih kategorij) in ponemčevalni politiki (prirejanje obveznih jezikovnih tečajev nemškega jezika, okupatorjevo šolstvo, politična zborovanja, apeli in drugo) ter o dopolnjujočem izvajanju terorja, ki zajema zlasti preiskave in zaplembe stanovanj ter drugega imetja, začetne aretacije, izgone in izselitve. Predstavljen je še proces vzpostavljanja nemško-hrvaške državne meje na reki Sotli v zaledju zdravilišča.

> *Kulturbundovci so zbirali občutljive informacije iz gospodarskih, administrativnih, političnih, družbenih in vojaških sfer*

Vrhunec terorja

V letu 1942 sledi vrhunec terorja z množičnimi aretacijami in pomori steklarjev (povod za to je bilo razkrinkanje komunistične celice v tovarni stekla), partizanov in aktivistov Osvobodilne fronte v sklopu streljanja talcev v sodnih zaporih v Celju (Stari pisker) in Mariboru ter aretacijami in internacijami njihovih družin in sorodnikov v iztrebljevalna koncentracijska ali otroška taborišča. Poglavje je zgrajeno na temeljih občutljivega gradiva iz dragocenih zasebnih zbirk, ki vsebujejo nazorne družinske dokumente (pisma in fotografije), ter pričevanj še živečih prič oziroma žrtev (ali njihovih potomcev), ki so streljanje v Starem piskru doživeli na lastne oči in pri tem izgubili svojce, sorodnike, prijatelje.

Protizakonita prisilna mobilizacija v okupatorjeve uniformirane delovne oddelke in oborožene sile z območja Rogaške Slatine predstavlja povsem novo in doslej še neraziskano vsebino s prvimi končnimi izračuni o številu prisilno vpoklicanih. V vlogi obveznega služenja nemške vojaške obveze (groba kršitev takratnega mednarodnega vojnega prava) so se slatinski fantje borili in umirali na največjih frontah v okupirani Evropi. Nemški mobilizacijski organi so v prostoru Rogaške Slatine popisali in v evidenco registrirali vsaj 1036 vojaških in delovnih obveznikov (približno 17 odstotkov vsega prebivalstva v občini), od tega so jih samo v Reichsarbeitsdienst (Nemška državna delovna služba) in Wehrmacht (združek treh rodov nemških oboroženih sil) mobilizirali vsaj 585 oziroma nekaj manj kot deset odstotkov. Zgolj do konca vojne je samo v nemški vojski umrlo vsaj 90 Slatinčanov. Po vojni je nova socialistična oblast preživele mobilizirance pogosto zaničevala, zmerjala s psovkami ter jim vztrajno zavračala odškodninske zahtevke in invalidne bonitete.

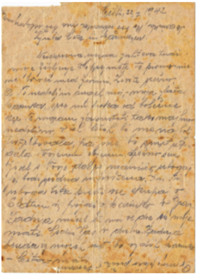

Prva stran poslovilnega pisma Slatinčana Slavka Karata tik pred ustrelitvijo v Starem piskru (konec julija 1942)

Velikansko gradbišče

Od leta 1943 je bil v zdravilišču poleg policijske bolnišnice, kamor so v glavnem prihajali visoko odlikovani nemški oficirji, vzpostavljen še otroški tabor oziroma kamp KLV (Kinderlandverschickungs-Lager) za ogrožene otroke z izpostavljenih mestnih območij nemškega rajha, ki so bila podvržena uničujočemu zavezniškemu bombardiranju. Ob koncu leta 1944 se je okupator na Spodnjem Štajerskem pripravljal na obrambo najjužnejših rajhovskih meja, pri čemer je Rogaško Slatino in njen obsoteljski okoliš spremenil v velikansko gradbišče fortifikacijskih sistemov, ki naj bi po iluzornih nacističnih predstavah zaustavili silovite nalete združenih protihitlerjevskih armad. Iz strelskih in protitankovskih jarkov ter zemeljskih bunkerjev ni bil sprožen niti en strel. Glavnina najelitnejših zavezniških armad je že prej prodrla v osrčje nemškega rajha in mu zadala usodni strel.

> *Gverilski boji preživelih ostankov kolaboracionističnih enot po gozdovih v okolišu Rogaške Slatine so se nadaljevali še več tednov po uradni kapitulaciji*

Med januarjem in februarjem 1945 so angleška in ameriška letala Rogaško Slatino večkrat silovito bombardirala. Uničene je bilo precej železniške, telekomunikacijske in stanovanjske infrastrukture, nekaj žrtev je bilo tudi med civilisti. Maja 1945 je Rogaška Slatina s svojo bližnjo okolico veljala za enega izmed glavnih izhodnih koridorjev bežečemu hrvaškemu ljudstvu, vodilnim državnim funkcionarjem in politični eliti ustaške NDH na čelu s poglavnikom Antejem Pavelićem ter enotam njegovih oboroženih sil. Hotelski in drugi prenočitveni objekti so namreč med vojno ostali v glavnem nepoškodovani, zato so čezenj potekale velike evakuacijske poti tistih, ki so se ob koncu druge svetovne vojne na slovensko-hrvaških tleh znašli na strani poražencev.

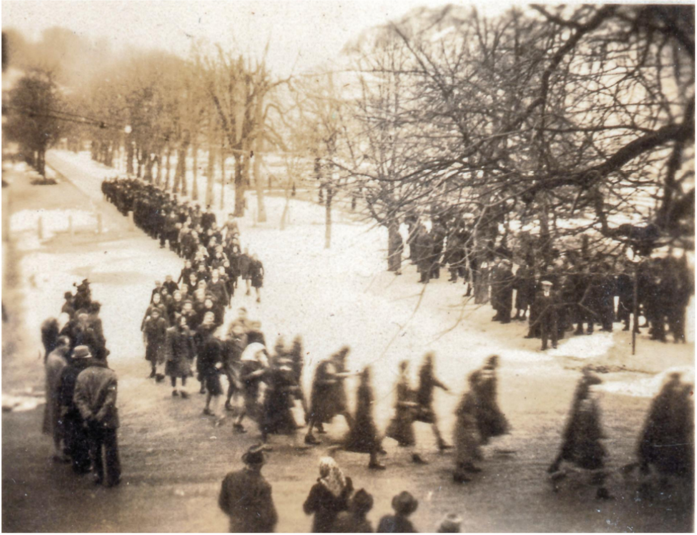

Zdraviliški park v Rogaški Slatini pozimi 1944-1945. Vpoklicane ženske se odpravljajo na utrjevalno delo ob Sotli, kjer so morale ob nemogočih pogojih in v zamrznjeno zemljo izkopavati jarke, bunkerje in nositi les.

Zadnji sestanek državnopolitičnega vrha NDH in Pavelićevega glavnega poveljstva, na katerem je bil poglavnik prvič seznanjen s kapitulacijskimi namerami nemške zaveznice, se je odvil ravno v enem izmed zdraviliških hotelov v osrčju Rogaške Slatine. Čeprav se je največji oboroženi konflikt v zgodovini človeštva v Evropi formalnopravno končal v prvi polovici maja 1945, so se gverilski boji preživelih ostankov nemških kolaboracionističnih enot po gozdovih v okolišu Rogaške Slatine nadaljevali še več tednov po uradni kapitulaciji Tretjega rajha – državni tvorbi, ki ji je Hitler napovedal tisočletni obstoj, realnost in trdna zavezniška volja pa sta ji namenili dvanajst let in nekaj mesecev.

Pri založbi Alma Mater Europaea – Institutum Studiorum Humanitatis je izšla prva znanstvena monografija o nacistični okupaciji zdravilišča Rogaška Slatina v vojnih letih 1941-1945. Avtor izvirne študije je asistent Daniel Siter, mladi raziskovalec in doktorand na Fakulteti za humanistični študij, sicer zgodovinar in domačin iz Rogaške Slatine.
Avtor poudarja, da se za letnico izida skriva tudi nekaj simbolike – letos smo namreč med vsemi markantnimi zgodovinskimi obletnicami, povezanimi z drugo svetovno vojno, zaznamovali še 80 let od vdora nemške vojske v Rogaško Slatino in začetka štiriletne okupacijske uprave.

Spomini bledijo

Spomini na obdobje nacistične vladavine v danes priljubljenem turističnem kraju vztrajno bledijo in tonejo proti večni pozabi. Dobrih 76 let po koncu največje svetovne morije v zgodovini človeštva tovrstne spominske drobce nosi v sebi samo peščica še živečih pričevalcev in žrtev okupatorjevega terorja, ki so hkrati zadnji neposredni pomnik o trpljenju in nepopravljivih krivicah. To delo je zato simbolični poklon vsem preživelim in umrlim žrtvam nacističnega nasilja, ki so med drugo svetovno vojno v Rogaški Slatini trpeli zaradi raznarodovalnega, ponemčevalnega in rasnega terorja, obenem pa naj zdajšnjim in prihodnjim generacijam služi kot orodje ohranjanja zgodovinskega spomina, podajanja nauka in večnega opominjanja pred ponovitvami zločinov totalitarnih in drugih režimov. Slednje je v prizmi današnjega časa še zlasti pomembno. Če bodo ti upi vsaj približno izpolnili zastavljena pričakovanja, potem sta raziskava in izdano delo dosegla svoj namen.

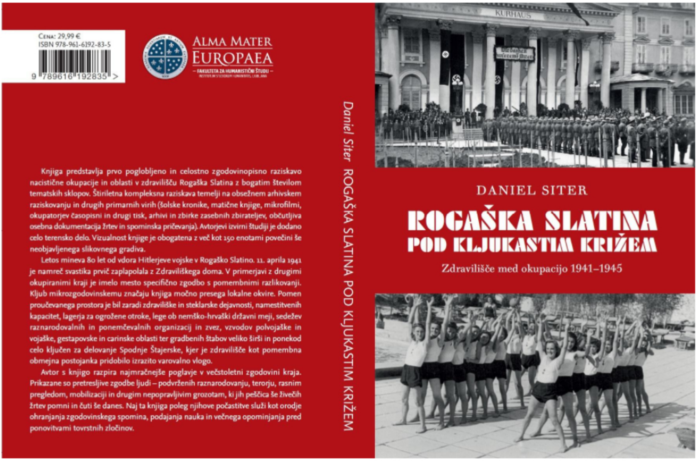

Cena: 29,99 €
ISBN 978-961-6192-83-5

ALMA MATER EUROPAEA
– FAKULTETA ZA HUMANISTIČNI ŠTUDIJ –

Knjiga predstavlja prvo poglobljeno in celostno zgodovinopisno raziskavo nacistične okupacije in oblasti v zdravilišču Rogaška Slatina z bogatim številom tematskih sklopov. Štiriletna kompleksna raziskava temelji na obsežnem arhivskem raziskovanju in drugih primarnih virih (šolske kronike, matične knjige, mikrofilmi, okupatorjev časopisni in drugi tisk, arhivi in zbirke zasebnih zbirateljev, občutljiva osebna dokumentacija žrtev in spominska pričevanja). Avtorjevi izvirni študiji je dodano celo terensko delo. Vizualnost knjige je obogatena z več kot 150 enotami povečini še neobjavljenega slikovnega gradiva.

Letos mineva 80 let od vdora Hitlerjeve vojske v Rogaško Slatino. 11. aprila 1941 je namreč svastika prvič zaplapolala z Zdraviliškega doma. V primerjavi z drugimi okupiranimi kraji je imelo mesto specifično zgodbo s pomembnimi razlikovanji. Kljub mikrozgodovinskemu značaju knjiga močno presega lokalne okvire. Pomen proučevanega prostora je bil zaradi zdraviliške in steklarske dejavnosti, namestitvenih kapacitet, lagerja za ogrožene otroke, lege ob nemško-hrvaški državni meji, sedežev raznarodovalnih in ponemčevalnih organizacij in zvez, vzvodov polvojaške in vojaške, gestapovske in carinske oblasti ter gradbenih štabov veliko širši in ponekod celo ključen za delovanje Spodnje Štajerske, kjer je zdravilišče kot pomembna obmejna postojanka pridobilo izrazito varovalno vlogo.

Avtor s knjigo razpira najmračnejše poglavje v večstoletni zgodovini kraja. Prikazane so pretresljive zgodbe ljudi – podvrženih raznarodovanju, terorju, rasnim pregledom, mobilizaciji in drugim nepopravljivim grozotam, ki jih peščica še živečih žrtev pomni in čuti še danes. Naj ta knjiga poleg njihove počastitve služi kot orodje ohranjanja zgodovinskega spomina, podajanja nauka in večnega opominjanja pred ponovitvami tovrstnih zločinov.

Daniel Siter ROGAŠKA SLATINA POD KLJUKASTIM KRIŽEM

DANIEL SITER
ROGAŠKA SLATINA
POD KLJUKASTIM KRIŽEM
Zdravilišče med okupacijo 1941–1945

Rogaška Slatina med vojno, knjiga

O monografiji

- 150 enot doslej še večinoma neobjavljenega slikovnega gradiva
- arhivsko gradivo, šolske kronike, matične knjige, mikrofilmi, okupatorjev časopisni in drugi tisk, arhivi in zbirke zasebnih zbirateljev, občutljiva osebna dokumentacija žrtev in spominska pričevanja
- pregledanih več kot 50 arhivskih fondov
- 18 obsežnih pričevanj takrat še živečih pričevalcev